

3° *Nullum divisionis membrum sit toti aequale*; quia pars nequit esse aequalis toti. Ita male divideretur *totum actuale*, quod est mundus invisibilis, in *spiritus, et daemones*; et *totum potentiale*, quod est animal, in *sensitivum et rationale*; quia omne animal est sensitivum: bene tamen in *sensitivum tantum, et rationale*.

4° *Divisio sit adaequata*; hoc est complectatur totum divisum; ratio est, quia secus non conferret ad distinctam notitiam ipsius divisi: ita non bene dividitur *substantia in corpus et spiritum*; deest enim aliud membrum, h. e. *pure simplex*.

CAPUT IV.

De definitione

CLXXIII. *Definitio* etymologice spectata a finibus nomen accepit, qui designabantur ut res ceteroquin continuae, suis veluti terminis circumscriptae distinguerentur. Logice autem est *oratio, quae rei alicuius naturam breviter explicat*, eandem a ceteris discernens, suaque in luce collocans. Quia vero tūm ea, quae per voces significantur, quaeque dicuntur res, tum voces ipsas, quae sunt signa rerum, explicare oportet; hinc duplex est penes logicos definitio, altera *nominalis*, altera *realis*. Et quia non eadem est utriusque indoles, de utraque seorsim agendum.

ARTIC. I.

De definitione nominali.

CLXXIV. QUID DEFINITIO NOMINALIS. Est *oratio, qua determinatur quid per vocem significetur*. Cum enim frequenter contingat, ut non rite intelligatur ab iis, qui audiunt quid voces significant, sive quia sunt aequivocae, sive quia penes

diversos non eodem modo accipiuntur; sive quia earum vis ab audientibus ignoratur; ut determinetur eius significatio, adhibetur *definitio nominalis*, qua statuitur et circumscribitur eius significatio, sive quatenam sit res, ad quam significandam vocabulum adhibetur.

CLXXV. QUOTUPLEX EST. Duplex est: altera *ex usu communi*, altera *ex arbitrio loquentis*. Prima fit, cum res per vocem significata determinatur ratione habita usus communis hominum adhibentium eam vocem. Eaque tripliciter fieri potest, 1° *aequivalenter*, scilicet vel aequivalente nomine alterius linguae, si qui audit, priorem linguam ignorat; ut *κύριος est Dominus*: vel aequivalentibus vocibus in eadem lingua: ut *acinaces est gladius persicus, qui femori suspendebatur*. 2° *Etymologice*, inspecta origine nominis: ut *philosophia est amor sapientiae; Pelasgi sunt gentes fugitivae*. 3° *Ipsa definitione, vel declaratione rei proposita*: ut *quid significat nomen fides? Assensum mentis praestitum propter auctoritatem loquentis*; qua definitione non id intenditur, ut res ipsa definiatur, sed definitio communiter recepta adhibetur, ut sciatur res per vocem significata. Huc redit methodus lexicorum.

Distingue autem definitionem hanc nominalem, quae est definitio vocis, ab ipsius rei definitione, vel declaratione, quae petatur a significatione nominis, quo res communiter ab iis, qui rem norunt, appellatur. Potest enim ex hoc intelligi quid sit ipsa res. Quare tunc proprie instituitur definitio realis. Sic quaedam, licet incompleta, definitio *Ecclesiae* petitur ab eius nomine, ut *sit coetus vocatorum a Deo*.

Altera, nominalis definitio, quae est *ex arbitrio*, fit cum res per vocem significata determinatur secundum intentionem loquentis. Dicitur *ex arbitrio*, quia si vox aliqua diversimode accipi potest; est in arbitrio loquentis eam in certo sensu adhibere; quem ut significet, utitur definitione nominali.

CLXXVI. LICET NE SEMPER INVEHERE HUIUSMODI DEFINITIONES EX ARBITRIO. Non licet profecto. Nam quando vox unam et certam significationem apud omnes habet, ineptum esset eam ad aliam significationem detorqueere: ut si

quis vellet uti voce *arboris* ad significandum *hominem*. Itaque tunc adhiberi cum fructu potest et debet, quum locus esset aequivocationi, et confusione idearum, propter multiplices sensus eiusdem vocis; et quum nomen aliquod novum cuditur, vel nomen vetus ad aliquid novum significandum prima vice adhibetur.

Ut autem scopus *definitionis nominalis* obtineatur, debet ea esse clarior definito secundum ipsos terminos, qui adhibentur; secus enim ad nihil prodesset. Porro haec est definitio, quae necessario praemittenda est cuicumque tractationi. Nam ea non est definitio realis, quae plerumque non nisi in exitu tractationis obtineri potest. Sane ratio cur definitio postulatur, est ut sciatur, quatenam sit illa res de qua disputatur; atque ita intentio dissonantium ad certum scopum dirigatur; iam vero id definitio nominalis satis superque praestat.

ARTIC. II.

De definitione reali.

CLXXVII. QUID DEFINITIO REALIS. *Definitio realis*, prout est in mente, est notitia distincta essentiae rei. Definitio enim eo spectat ut non res quomodocumque, sed earum essentia, sive ipsarum intrinseca constitutiva distincte cognoscantur; intrinseca autem constitutiva dicuntur eae notae; quibus positis essentia talis habetur, quarum vel una deficiente, essentia ipsa deficit, et ex quibus cetera, quae ipsi necessario insunt, logice deduci possunt. Prout vero extrinseco signo manifestatur, est *oratio quae rei essentiam explicat*. Definitio est, ait Aristoteles (Top. I. I c. 4), λογος, ο το τι ην (ην pro εστι lege Budaeum in h. v.) ειναι σημανον. *Oratio significans quid est esse rei*. Ita *animal rationale* est definitio hominis.

Si quaeras ad quem actum mentis pertineat definitio, ea per se continetur simplici apprehensione; quare in propositione locum tantummodo obtinet praedicati. Frequentis-

sime vero fructus est iudicii multiplicis, quo ad notitiam notarum constituentium essentiam pervenitur.

CLXXVIII. QUOTUPLEX EST. Definitio realis duplex distingui solet, licet perfecta ratio definitionis non nisi primae competat: est autem *essentialis*, et *descriptiva*. *Essentialis* est *oratio, quae rem explicat enumerando notas, quae rei essentiam constituunt, eamque proinde in certa specie collocant*. Quare in iis rebus, quae genus habent, fit per *genus proximum*, et *differentiam ultimam*, quibus essentia continetur. Dupliciter autem fieri potest, enumerando scilicet vel partes metaphysicas: ut *homo est animal rationale*; vel partes physicas: ut *homo est compositus ex corpore organico et anima rationali*.

Ad definitionem essentialem revocari debet analogice *declaratio essentiae alicuius*, quae secundum suum conceptum simplex est: quae declaratio fieri potest instituta analysi rei secundum suos modos: ita declaratur conceptus *entis* secundum rationem *essentiae* et *existentiae*.

Descriptiva est *oratio, quae rei naturam explicat per genus aut transcendens aliquid, et adiuncta, quae vel propria sint, sive aliqua, sive omnia: vel quae sint tantum communia, ita tamen ut summa eorum soli definito competat: ut homo est animal intelligens, mortale, quod potest ridere et flere: homo est ens intelligentiae particeps, libertate praeditum, et morti obnoxium*.

Huiusmodi definitio essentiam rei penitus non scrutatur, sed satis determinat et circumscribit. Ea frequentissime utuntur scientiarum naturalium tractatores. Ad definitionem descriptivam revocatur *definitio causalis*; quae fit ex genere et causa aliqua extrinseca rei, cuiusmodi est causa efficiens, exemplaris, finalis: ita tamen ut quod ex his duobus elementis coalescit, soli rei definitae conveniat. Sic recte vox describitur: *sonus animalis ore prolatus*.

Ad eandem definitionem descriptivam reducitur ea, quae *genetica* dicitur, et est *oratio, quae rem determinat declarando modum quo ipsa fit: ut si dicas: Eclipsis lunae est id, quod luna patitur ex interpositione telluris inter ipsam et solem*. Si descriptionem modi, quo res fit, addas rei iam definitae, non habes

amplius definitionem geneticam, sed solum declarationem modi, quo res fit, praeter rei definitionem.

ARTIC. III.

De legibus definitionis realis.

CLXXIX. QUAENAM LEGES DEFINITIONIS REALIS. Leges definitionis realis hae sunt. 1^a *Definitio sit in seipsa clarior definito.* Definitio enim se habet ad definitum, sicut idea distincta ad confusam; explicans ergo et evolvens distinctos rei conceptus, debet esse clarior ipsa re confuse concepta. Diximus *in seipsa*; hoc est spectatis ideis, quas distincte evolvit, debet posse indere clariorem notitiam rei illis, qui ideas eas iam possident, et terminos intelligunt. Licet enim aliquis ideas illas nondum habeat, vel terminos non intelligat, non exinde definitio desinit esse vera definitio, sed tantummodo pro ipso erit inutilis. Ita quoad definitionem hanc hominis *animal rationale*, si quis vel terminos huiusmodi latinos *animal*, et *rationale* non intelligat, vel sit adeo rudis, ut quid sit animal quid rationale nondum sciat, non ideo improbare poterit hanc realem definitionem hominis, quae est verissima, et in se clarissima.

Hinc immerito improbantur plures definitiones Aristotelis, quae obscurae non sunt nisi illis, qui terminos non intelligunt.

Contra hanc legem peccatur cum in definitione ponitur ipsum definitum: ut si definias *animal, vivens animatum*; cum notiones adhibentur obscurae et vagae: ut si definias *gravitatem, appetitum centri*; cum idem per idem in duplici definitione definitur, quod est circulus vitiosus: ut si definias *voluntatem, facultas quae tendit in bonum*; *bonum* autem definias, *quod est obiectum voluntatis*. In hypotesi enim quod ignoretur quid sit *bonum*, et quid sit *voluntas*, et velit illud definiens ignorantibus declarare; nequit uti conceptu *voluntatis*, qui adhuc est obscurus, cuius intelligentia pendet a conceptu boni.

2° *Non sit negativa*; tunc enim non quid res sit dicitur, quod est scopus definitionis, sed quid non sit; ideoque eius essentia non explicatur: ut si definias corpus *quod non est spiritus*.

Excipiunt logici, cum duo sint ita opposita, ut medium non habeant, et alterum definiatur positive; poterit alterum definiri negative: ut cum definiatur *compositum quod partibus constat*, definitur *simplex, quod partibus non constat*. Certe haec exceptio valet, cum conceptus rei definiendae obtinetur per negationem.

3° *Definitio conveniat omni et soli definito*, ideoque sit convertibilis cum ipso. Si enim non convenit *omnibus* quae sub definito continentur, eius naturam non explicat: ut si definias hominem *animal doctum*; non enim natura hominis in doctrina consistit. Si autem non convenit *soli*, rursus natura eius non explicatur, sed confunditur definitum cum pluribus aliis: ut si definias hominem *Animal bipes*. Hinc orta lex est, ut definitio essentialis detur per genus proximum et differentiam ultimam.

ARTIC. IV.

De Methodo definitionis.

CLXXX. QUAERITUR QUOMODO INVENIRI POSSIT DEFINITIO ESSENTIALIS REI. Iam vero duplicem methodum Aristoteles docet II Analyt. Post. c. 12. *divisionem* nempe et *inductionem*. Aliquid quidem quod ad rem definiendam spectat, cognitum antea esse debet, ut utraque methodus possit adhiberi.

Methodus definitionis *analytica* seu *divisiva* dicitur, quae per *divisionem generis in suas differentias* procedit. Posset vero dici et methodus *collectiva* seu *synthetica*, quia per additionem differentiarum ad genus nanciscitur definitionem. Ipsa huc redit: supponitur cognitio notarum rei definiendae, et etiam cognitio quarundam aliarum rerum, quae essentialiter ab ea differant; sed igratur quatenam sint notae eius pri-

mae essentielles, quibus definitio rei constare debet. Quandoquidem notae eius cognoscuntur, sumatur aliqua, quae universalior sit re definienda, quae proinde genus quoddam eius erit. Tum hoc genus dividatur in suas differentias immediatas, quae sub eo continentur (quod oportet scire, et hunc in usum etiam descriptae sunt categoriae); quaenam ex iis excludenda sit, docebunt notae rei cognitae. Teneatur itaque alia, et iungatur priori; si hoc totum reciprocatur cum re definienda, erit eius definitio: si secus, divide rursus illud totum, sive adde aliam et aliam differentiam, donec occurrat ea species vel essentia, quae identica sit cum definiendo; et definitionem eius habebis. Verum inquires, quomodo intelligam eam speciem esse cum re definienda identicam, cum hanc nondum plane cognoscam? Scilicet ignoras definitionem rei h. e. quaenam sint notae primae essentielles rei, sed notas rei tenes, et seis etiam a quibus rebus differat: porro ex hoc altero intelliges quaenam differentiae additae non sufficiant; quaenam vero satis sint, vel quaenam sit ultima, cognosces vel ex eo quod nulla alia sub eo genere reliqua est, vel ex eo quod species per additionem differentiae ad genus inventa rem definiendam secernit ab omnibus aliis; seu complectitur sive formaliter sive virtualiter quidquid de re definienda praedicari potest. Exemplum habes in Ontol. thesi de Hypostasi.

Huic methodo aliam clariorem forte, quae *comparativa* dici potest, substituere licet. Scilicet cum notas rei cognoscis, inquire quaenam ex illis sint ratio et fundamentum aliarum: ex quibus nempe aliae arguendo colligi possunt: duae notae huiusmodi, quae se habeant ut determinans et determinabile, sive ut genus et differentia, constituent definitionem quaesitam.

Itaque quaeratur per methodum *divisivam* definitio *ternionis*: porro numerus vel est par vel impar; non est autem ternio numerus par: impar vero vel primus, vel non primus; est autem ternio sive trias *numerus impar primus*; haeque notae sunt ei necessariae, eique soli omnes simul sumptae conveniunt, ac per eas a ceteris numeris distinguitur: erit

ergo haec eius definitio. Ita Aristoteles l. c. Quaere methodo *comparativa* definitionem culpae. Seis eam esse actum voluntatis liberum, inordinatum, Deo odibilem, poena dignum: haec vero omnia continentur his duobus primis notis: *actus humanus malus*: haec ergo definitio culpae.

Methodus *inductiva* definitionis dicitur ea, qua *invenitur definitio per quandam singulorum collationem*. Ea huc redit: supponuntur nota ea subiecta, de quibus nomen rei praedicatur, et quibus definitio competere debet: comparatis iis omnibus, separentur notae, quae in singulis diversae sunt, et retineantur tantum eae, quae sunt omnibus communes; quae si plures sint, secernantur rursus eae, quae sunt fundamentales, adhibita comparatione: hae solae dabunt definitionem rei. E. g. quaeritur quid sit substantia: ea dicitur de corporibus, de simplicibus, de spiritibus, deque compositis ex corpore et simplici, vel corpore et spiritu, atque haec omnia habent singillatim plura propria: removeantur ea omnia: removeatur quoque ratio corporis, simplicis, spiritus; remanebit *ratio entis per se existentis*; quae sola omnibus est communis; eaque erit definitio substantiae.

ARTIC. V.

De rebus definiendis.

CLXXXI. OMNIA NE DEFINIRI POSSUNT. Nihil certe impedit, quominus definitione descriptiva aut essentiali analogica quidquid nostris cognitivibus subest, definiatur. At definitione essentiali propria nequeunt omnia defini. Nam 1° nequeunt per ipsam defini ideae simplices, sive res ideis simplicibus repraesentatae; quia in plures distinctos conceptus eorum essentiam repraesentantes resolvi non possunt, fierique clariores, ut postulat indoles definitionis essentialis propriae: cuiusmodi sunt ideae *entis*, *possibilis*, *necessitatis*, et *plurima facta interna*. 2° Nequeunt defini res illae, quarum essentia propria ignoratur: ut Deus; et illae species, quarum ignotae sunt differentiae essentielles.